

Dit is in die zin verwonderlijk dat in de procedure voor een 'verlichting' van de voorwaarden (cf. *infra* onder 5.3.) wel expliciet voorzien is dat het slachtoffer verwittigd wordt en desgevallend kan gehoord worden.

De vraag kan gesteld worden of § 3 tweede lid van dit artikel 10, dat bepaalt dat de commissie ook andere personen kan horen dan het openbaar ministerie en de veroordeelde, niet van toepassing is op het slachtoffer? Hiertegen pleit dat in de procedure tot toekenning van de vrijstelling het horen van het slachtoffer wel expliciet voorzien is, terwijl daar de mogelijkheid van het horen van andere personen eveneens voorzien is ...

5.3. Schorsing, nadere omschrijving of aanpassing aan de omstandigheden van de opgelegde voorwaarden

Artikel 9 CVI voorziet dat de commissie de opgelegde voorwaarden kan schorsen, nader omschrijven of aanpassen aan de omstandigheden, zonder dat zij evenwel de opgelegde voorwaarden kan verscherpen of bijkomende voorwaarden opleggen, onverminderd de toepassing van artikel 12 (= herziening). Waar de herziening een verzwaring van de vrijheidsbeperking van de vrijgestelde betekent, betekent genoemde mogelijkheid een vermindering, hoogstens een *status-quo* van zijn vrijheidsbeperking.

De procedure tot schorsing, nadere omschrijving of aanpassing aan de omstandigheden van de voorwaarden is eigenaardig genoeg niet in de wet geregeld, maar uitsluitend in hoofdstuk VI van het K.B.

Artikel 17 § 2 bepaalt dat wanneer aan het slachtoffer / zijn rechthebbenden een in zijn belang opgelegde voorwaarde werd meegedeeld, dat het dan ten minste 10 dagen voor de zitting per aangetekend schrijven wordt in kennis gesteld dat het op zijn verzoek hieromtrent wordt gehoord. Zij kunnen zich laten bijstaan door dezelfde personen als bepaald in artikel 4 § 3 WVI als het wordt gehoord.¹² Wenst het slachtoffer / zijn rechthebbenden niet gehoord te worden, dan kan het alsnog schriftelijk verzoeken om in kennis gesteld te worden van de beslissing omtrent de in zijn belang opgelegde voorwaarden. Deze mededeling gebeurt binnen 48 uren na de beslissing.

Uit de samenlezing van artikelen 17 en 18 van het K.B. blijkt dat de kennisgeving aan het slachtoffer enkel moet gebeuren wanneer een of

meer zogenaamde slachtoffergerichte voorwaarden het voorwerp zijn van een eventuele schorsing, nadere omschrijving of aanpassing aan de omstandigheden.

Freddy PIETERS

Voorzitter van de VI-commissie Brussel

Uitbreiding van het takenpakket van de psychosociale dienst in de strafinrichting bij de voorbereiding op de maatschappelijke reïntegratie van gedetineerden – Evolutie en knelpunten*

De psychosociale dienst¹ (P.S.D.) heeft de laatste jaren een uitbreiding van haar takenpakket gekend: van aanvankelijk zowel begeleiding als het voorbereiden van de reclassering van gedetineerden (beklaagden, veroordeelden en geïnterneerden) naar hoofdzakelijk adviesverlening vooral inzake vervroegde invrijheidstelling (meestal voorwaardelijke, maar ook voorlopige invrijheidstelling, strafopschorting van veroordeelden en invrijheidstelling-op-proef van geïnterneerden), maar ook inzake vrijheid onder voorwaarden voor beklaagden, betreffende elektronisch toezicht, tot een beperkte mate van adviesverlening wat ongestoord bezoek betreft.

Deze uitbreiding heeft ook repercussies op de rol en invloed van de P.S.D. in de strafuitvoering en zelfs indirect in zekere mate op de straftoemeting (cf. afhankelijk van het welslagen van een vrijheid onder voorwaarden²). Deze evolutie lijkt misschien een te verwachten gegeven, gezien het principe van de voorwaardelijke invrijheidstelling gebaseerd is op de verbetering van de gedetineerde in die zin dat hij tijdens zijn vrijheidsberoving tot betere inzichten kan komen en vervolgens gestimuleerd wordt tot het stellen van beter gedrag (cf. nieuwe Wet op de Voorwaardelijke Invrijheidstelling van 5 maart 1998)³ én de P.S.D. precies op dat vlak een primordiale rol kan bekleden. Daarentegen is de positie van genoemde dienst er zeker niet duide

* De tekst is gebaseerd op de eigen bevindingen van de auteur vanuit de werkzaamheden als psycholoog in het Penitentiair Complex te Brugge van 1997 tot begin 2001.

1. Samengesteld uit psychiaters, psychologen en maatschappelijk assistenten.

2. Indien de P.S.D. een beklaagde bijvoorbeeld heeft weten te motiveren een behandeling voor een vastgestelde problematiek aan te gaan, hem naar een begeleidingsdienst doorverwezen heeft en deze begeleiding tijdens een vrijheid onder voorwaarden positieve effecten bewerkstelligt, dan kan de rechter bij de straftoemeting bijvoorbeeld oordelen dat een probatie meer aangewezen kan zijn en een effectieve gevangenisstraf contra-productief zou zijn voor het geboekte therapeutische succes.

3. Eigenlijk is dit principe reeds vervat in de Wet Lejeune van 31 mei 1888.

12. Cf. *supra*.

lijker op geworden. Zowel begeleiding als adviesverlening impliceert het bekleden van twee – soms diametraal tegengestelde – functies. Het spreekt immers voor zich dat adviesverlening slechts kan gebeuren indien een zekere mate van vertrouwen bij de gedetineerde gewonnen is opdat een persoonlijkheidsprofiel beschreven kan worden. Het bieden van vertrouwen is echter een zeer delicaat gegeven indien men er zich van bewust is dat alle verstrekte persoonlijke informatie de diagnose van de persoonlijkheid en de prognose inzake recidive kan verzwaren. Voor de gedetineerde is het tevens niet evident dat hij bij dezelfde dienst terecht kan als hij de nood ervaart persoonlijke problemen te bespreken en/of te ventileren in crisissituaties.

Met dit spanningsveld in het achterhoofd wensen we de praktische uitwerking door de P.S.D. en de door deze dienst ervaren knelpunten te belichten in het kader van de reeds aangehaalde straffen en maatregelen.

1. DE VRIJHEID ONDER VOORWAARDEN⁴

Onderzoeksrechters kunnen voor personen die onder aanhoudingsmandaat werden gesteld, beroep doen op de P.S.D. m.o.o. het onderzoek naar de wenselijkheid van een vrijheid onder voorwaarden (V.O.V.) en de voorbereiding ervan.

Vooreerst dient opgemerkt te worden dat deze circulaire vrij recent is en we actueel nog geen duidelijk beeld hebben op de toepassing ervan, ook opvallende regionale verschillen komen (nog) niet naar voor. Tot op heden werd aan de P.S.D.'s van de strafinrichtingen nog maar zelden vanwege een onderzoeksrechter gevraagd de praktische uitwerking van een V.O.V. op zich te nemen. Het betrof bijvoorbeeld vragen inzake het uitwerken van een doorverwijzing naar de drughulpverlening en de begeleiding voor een seksuele problematiek.

Voorheen werd deze taak regelmatig door Justitieel Welzijnswerk op zich genomen of werd vanuit de P.S.D. informatie aangaande deze maatregel en adressen van begeleidingsdiensten aan beklaagden meegegeven opdat deze dan – soms samen met hun raadsman – de nodige contacten konden leggen met deze diensten zodat ze bij het verschijnen voor de raadkamer kans maakten op een V.O.V.

Wat het advies en de uitwerking van deze maatregel door de P.S.D. betreft stellen we ons echter volgende bedenkingen:

- het betreft louter advies en doorverwijzing, geen begeleiding, ondanks het feit dat deze drie elementen tot het takenpakket van de P.S.D. behoren;
- het onderzoek wordt bij beklaagden gevoerd en dit heeft belangrijke repercussies op de inschatting van de problematiek. Deze wordt immers bemoeilijkt door zowel een veelal “paranoïde” houding (de onzekere situatie over het gevolg van hun bekentenissen), als mogelijk een ontkenning van de feiten (sommigen vinden dat ze er alle belang bij hebben te ontkennen om vooralsnog een veroordeling te vermijden of dan toch de strafmaat te beperken);
- eens veroordeeld zijn (dezelfde) personen dikwijls veel minder geneigd in te gaan op een begeleidingsaanbod en speelt in de voorarrest-fase veelal de hunkering naar vrijheid (en dit kost wat kost) de hoofdrol. Hier stelt zich dus de vraag naar de motivatie. Soms wordt V.O.V. vooral op verzoek van de advocaat overwogen en beschikt de beklaagde over weinig motivatie en draagkracht om bijvoorbeeld een begeleiding aan te gaan. Immers, bij gebrek aan confrontatiemateriaal uit het gerechtelijk onderzoek (b.v. uit het gerechtelijk dossier) wordt het moeizame werk van het doorbreken van minimaliseringen en rechtvaardigingen quasi onmogelijk;
- de doorverwijzing verloopt vandaar niet steeds even vlot vermits sommige externe diensten het niet aangewezen vinden van start te gaan met een begeleiding welke mogelijk nog afgebroken wordt door een detentieperiode ten gevolge van een effectieve gevangenisstraf en weerom o.a. op basis van het gegeven dat er geen confrontatiemateriaal voorhanden is;
- indien toch nog een effectieve gevangenisstraf volgt en dezelfde P.S.D. of hetzelfde P.S.D.-lid dan opnieuw een advies dient uit te brengen inzake een vervroegde invrijheidstelling, kan de samenwerking reeds op voorhand gehypothekeerd zijn omdat bijvoorbeeld een negatief advies inzake V.O.V. werd gegeven. Concreet werkt het rolverwarring in de hand, vergelijkbaar met de psychiatrische expertise waarvan de psychiater die de expertise op zich nam nadien behandelend arts van de onderzochte zou worden.

De behandeling van de V.O.V. zien we eerder exclusief weggelegd voor speciaal daartoe aangestelde justitie-assistenten in de justitiehuzen gezien zij meer een controlefunctie bekleden en onafhankelijker kunnen werken t.o.v. het (verdere) penitentiaire gebeuren.

4. M.O. 1709 21 februari 2000 m.b.t. de ondersteuning van de onderzoeksrechters in het kader van een vrijheid onder voorwaarden.

Wat de adviesfunctie betreft wensen we te vermelden dat het installeren van de functie van een pre-expert, naar het voorbeeld van de Nederlandse justitierapporteurs, nuttig zou kunnen zijn. In deze expertise wordt ruimer geantwoord dan op de al dan niet toerekeningsvatbaarheidsvraag (in Nederland betreft dit een graduëel continuüm en geen al-of-niets-principe), welke persoonlijkheidsproblematiek of persoonlijkheidsstoornis de onderzochte in kwestie heeft, of behandeling mogelijk en aangewezen is én zo ja, onder welke vorm (in welke setting) een behandeling zou kunnen plaatsvinden. Wanneer in het advies bijvoorbeeld zou vastgesteld worden dat het om kernpsychopathie gaat, kan onbehandelbaarheid geconcludeerd worden; indien een te behandelen verslavingsproblematiek wordt gediagnosticeerd dan kan (in het particuliere geval) hetzij voor een sterke structurele omkadering (zoals in een therapeutische gemeenschap) hetzij voor een ambulante behandeling geopteerd worden.

Zoals reeds aangehaald hebben we in deze fase soms met massale ontkenning van de feiten te maken, daarom nog niet noodzakelijk met een ontkenning van de problematiek. Het onderzoek hiernaar behelst precies de functie van een pre-expert. Toch zijn beide – erkennen van de feiten én de problematiek – soms onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wanneer we een seksuele delictpleging als voorbeeld nemen, lijkt het ons immers weinig waarschijnlijk dat iemand behandeling zou aanvragen indien hij ten stelligste ontkent de verkrachting gepleegd te hebben.

2. DE INTERNERINGSMAATREGEL⁵

De P.S.D. wordt in deze maatregel vooral ingeschakeld bij het voorbereiden van de invrijheidstelling-op-proef, namelijk bij de geïnterneerden verblijvend in de psychiatrische annexen en in de afdelingen bescherming maatschappij. Mogelijk kan op initiatief van de P.S.D. een artikel 21 van de Wet tot Bescherming van de Maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers (W.B.M.) overwogen worden – internering bij een veroordeelde gedetineerde – zij het dat een psychiater dan de verslaggeving op zich neemt.

5. Wet tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers van 1 juli 1964, B.S. 17 juli 1964, gewijzigd door de Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling, B.S. 2 april 1998, enkel voor wat seksueel misbruik op minderjarigen betreft; K. SEYNNAEVE, "De gedwongen opname en de internering en hun toepassing in het Vlaamse Gewest: een rechtsvergelijkende studie", scriptie ingediend tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Criminologische Wetenschappen, Universiteit Gent, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, academiejahr 1996-97.

Gezien artikel 21 W.B.M. slechts een zeer geringe toepassing kent, zullen we enkel de invrijheidstelling-op-proef bespreken.

Wat de invrijheidstelling-op-proef betreft, is het de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (C.B.M.) die oordeelt of de voorwaarden voor invrijheidstelling vervuld zijn. Dit geldt tevens voor de definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden: "De geestestoestand moet voldoende verbeterd zijn en de voorwaarden voor de reclassering moeten vervuld zijn", lezen we in artikel 18 W.B.M.

De taak van de P.S.D. houdt dan zowel de begeleiding van de geïnterneerde in (opdat diens geestestoestand zou verbeteren), alsook de adviesfunctie inzake de geestestoestand en de vaststelling of er al dan niet evolutie hierin opgetreden is. Daaraan gekoppeld worden tevens de mogelijkheden tot reïntegratie – de reclasseringsmogelijkheden – nagegaan.

Voor de P.S.D. stellen zich volgende knelpunten:

- het valt wel eens voor dat P.S.D. en C.B.M. niet op één lijn staan wat hun advies respectievelijk opinie betreft, zodat hetzij de overwegingen tot reïntegratie van de P.S.D. op dat ogenblik "nutteloos" lijken, hetzij de P.S.D. het imago van bestraffer krijgt (daar waar ze strenger optreedt dan de C.B.M. door bijvoorbeeld extra condities aan een invrijheidstelling of geen invrijheidstelling-op-proef voor te stellen);
- soms wordt door de C.B.M. te veel vastgehouden aan de psychiatrische expertise waarvan we weten dat ze slechts een momentopname representeert;
- de verbetering van de geestestoestand is niet steeds realistisch: soms is er een quasi onmogelijkheid tot verandering: zwakbegaafden blijven beperkt wat hun cognitieve capaciteiten betreft, chronisch schizofrenen kan men moeilijk "genezen" verklaren. Men verwijst geïnterneerden tevens door naar een behandelingssetting onder het stelsel van invrijheidstelling-op-proef net opdat ze zouden verbeteren en dit omdat de gevangenis wel begeleiding, maar geen therapie in de eigenlijke zin biedt. Bij een paranoïde persoon, bijvoorbeeld, is het opbouwen van een vertrouwensrelatie met een P.S.D.-lid extreem moeilijk, het is soms al voldoende dat het iemand is die in dienst van justitie werkt opdat begeleiding quasi onmogelijk wordt. Het probleem is dat de problematiek soms te zwaar is en/of de opvangmogelijkheden niet aangepast zijn, wat een belangrijke oorzaak voor wederopname vormt;

- de problematiek is te zwaar: hoewel de W.B.M. eigenlijk gegrondvest is op zowel de idee van de maatschappelijke gevaarlijkheid van het individu als de verzorging in de zin van behandelbaarheid van een persoon, blijken deze twee niet steeds samen te gaan. Bovendien wijst de behandelbaarheid niet op een eventuele drastische veranderingsmogelijkheid van de geïnterneerde. Het betreft immers een populatie waarvan we weinig "wonderen" kunnen verwachten gezien hun specifieke problematiek en achtergrond;
- de opvangmogelijkheden zijn niet aangepast: hoewel de afdelingen tot bescherming van de maatschappij in oorsprong bedoeld waren om geïnterneerden te behandelen omdat de internering immers een maatregel is (of behoort te zijn, maar de realiteit anders is uitgevallen) en geen straf is, is het verschil tussen dergelijke afdeling en het behandelingscircuit buiten de gevangenis muren (ondanks grote inzet van het gevangenispersoneel) overduidelijk. Een zekere categorie geïnterneerden stelt echter zoveel recidivegevaar en vormt een dermate bedreiging voor de maatschappij (en is meestal ook sterk behandelingsresistent) dat het vrijwel onverantwoord zou zijn invrijheidstelling-op-proef toe te kennen. Problematisch is vooral het geringe onderscheid naar behandelingssettings in termen van veiligheid. Vandaar het voorstel tot de creatie van forensische eenheden in de psychiatrieën, zij het mét behandelingsaanbod (zoniet krijgen we het model van een afdeling tot bescherming van de maatschappij), zonder dat de gewone psychiatrische voorzieningen terughoudend zouden worden – hoewel dit onze vrees is – t.o.v. de groep geïnterneerden die minder risico's stelt. Omwille van specifieke risico's staan bepaalde centra soms argwanend t.a.v. het begeleiden of opnemen van geïnterneerden, ook al omdat in de psychiatrische centra de trend tot het afbouwen van het aantal chronische patiënten aanhoudt. Deze tendens staat af en toe haaks op het gevoerde C.B.M.-beleid waarbij opname veelal gelijkgesteld wordt aan beveiliging van de maatschappij en daarom prioriteit verdient. Hierdoor wordt soms een illusie van veiligheid gecreëerd omdat een residentiële opname dan als verlengstuk van de gevangenis fungeert, hoewel enkel de therapeutische noodwendigheid in deze beslissing zou mogen primeren;
- conditiebreuk of het plegen van nieuwe strafbare feiten kunnen oorzaak tot wederopname zijn. In bepaalde gevallen zou een conditiebreuk idealiter eerder aanleiding moeten kun-

nen geven tot een verstrenging, bijvoorbeeld door een overgang van een gewoon zorgcircuit (low security) naar een medium security (i.p.v. terug naar de strafinrichting).

3. INZAKE EEN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

3.1. De strafopschorting⁶

Bij een strafopschorting (een vervroegde invrijheidstelling van veroordeelde vreemdelingen zonder geldige verblijfsvergunning) is de adviesfunctie van de P.S.D. eigenlijk heel beperkt gezien de Dienst Vreemdelingenzaken over al dan niet uitwijzing beslist en de verdere strafuitvoering (condities van vrijstelling en land waar de veroordeelde zich mag vestigen) door deze beslissing gestuurd wordt.

Een problematisch gegeven is echter dat, zo lang een veroordeelde vreemdeling van wie de verblijfsstoestand nog niet definitief geregeld is, de procedure van de voorwaardelijke invrijheidstelling moet gehandhaafd worden, terwijl het nochtans weinig zin heeft een reclassering in België uit te stippelen indien uitwijzing nog mogelijk is.

De sociale reïntegratie is bij de strafopschorting niet steeds evident: het voorzien van een reclassering in het buitenland is moeilijk te realiseren. De bekommernis die zich t.o.v. het uitwerken van een voorwaardelijke invrijheidstelling stelt, is hier niet aan de orde. Zelfs indien een persoon echt behandeling of een gespecialiseerde opvang behoeft (b.v. bij iemand die tijdens detentie manifest psychotisch blijkt te zijn), kan dit moeilijk gerealiseerd worden in het buitenland zodat deze persoon dan eigenlijk aan zijn lot overgelaten wordt.

Bovendien blijft wat de gedetineerde ook opgeeft als opvangadres in het buitenland, quasi oncontroleerbaar. Het uitwijzingsbeleid heeft ook soms pijnlijke gevolgen omwille van de politieke regimes of betreurenswaardige omstandigheden ter plaatse. Iemand terugsturen naar een land in oorlog biedt weinig rooskleurige perspectieven. Tot slot kunnen de waarborgen wat betreft het afbetalen van de burgerlijke partijen moeilijk geboden worden.

6. M.O. 1390/IX 20 mei 1981 betreffende voorlopige en voorwaardelijke invrijheidstelling van vreemdelingen, M.O. 1544/IX 28 juni 1989 betreffende voorlopige en voorwaardelijke invrijheidstelling van vreemdelingen en M.O. 1695 26 februari 1999 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling.

3.2. De voorlopige invrijheidstelling⁷

Bij de procedure van de voorlopige invrijheidstelling (effectieve gevangenisstraf tot en met drie jaar) komt het er vooral op aan dat de P.S.D. kort op de bal kan spelen in zowel de begeleiding, het advies als het voorbereiden van de reclassering; want gezien het kortgestraften betreft vormt de beperkte tijd om deze taken te realiseren precies een belangrijk probleem. Op de toepassing van de voorlopige invrijheidstelling bestaan er twee uitzonderingen:

1) wanneer er contra-indicaties vastgesteld worden inzake reclassering, persoonlijkheid, gedrag tijdens detentie, risico op het plegen van nieuwe strafbare feiten en de houding tegenover de slachtoffers;

2) voor bepaalde seksueel delinquenten moet er voorafgaandelijk een gespecialiseerd advies worden opgemaakt (cf. Wet van 13 april 1995 inzake seksueel misbruik op minderjarigen).

Hoewel deze procedure poogt tegemoet te komen aan het probleem van de overbevolking van de gevangenen, kan de P.S.D. omwille van de beperkte tijds marge voor het begeleidings- en advieswerk, deze vrijstellingen soms onvoldoende degelijk voorbereiden. In de praktijk ontsnapt deze categorie veelal aan een gedegen uitgewerkte reclassering zodat het aanvankelijk beoogde opzet, namelijk de gevangenispopulatie verminderen, net wel eens het omgekeerde bewerkstelligt. Vandaar het fenomeen van de steeds terugkerende gedetineerden welke, na de oplegging van een geringe strafmaat bij een effectieve veroordeling, vlug terug vrijuit gaan onder de procedure van een voorlopige invrijheidstelling en pas a.h.w. "ontdekt" en degelijk gescreend worden eens zij onder de toepassing van de procedure van de voorwaardelijke invrijheidstelling vallen. Het "ingeburgerd" zijn in de criminele sfeer, de "criminele besmetting" door telkens opnieuw in het gevangenscircuit te vertoeven en het inkrimpen van het familiale netwerk voor opvang nemen dan precies toe.

3.3. De voorlopige invrijheidstelling van bepaalde drugsverslaafde veroordeelden m.o.o. een aangepaste behandeling en/of begeleiding⁸

Net zoals de circulaire inzake de vrijheid onder voorwaarden is tevens de circulaire inzake ver-

oordeelden wegens druggerelateerde delicten tot een strafmaat welke maximum drie jaar bedraagt, vrij recent. Ook hier (zoals bij de circulaire voor de V.O.V.'s) hebben we nog geen duidelijk beeld op de toepassing ervan. Hoewel het de betrachtning is deze categorie gedetineerden uit de penitentiaire setting te lichten en ze onder het behandelingscircuit betere resultaten te laten boeken, stelt weerom nét de beperkte tijd, grenzen en bedenkingen bij een efficiënte realisatie van het opzet. Zowel het opstellen van een adviesverslag als het inschatten van de motivatie en behandelbaarheid van de gedetineerde vereist een goede opvolging van deze kortgestraften en dit reeds vanaf hun veroordeling, zoniet gaat veel kostbare tijd verloren. De contactname met de externe drughulpverlening loopt inmiddels efficiënter dan voorheen. Tot op heden merken we vooral een vlotte doorverwijzing naar de therapeutische gemeenschappen (de residentiële setting), maar de vraag stelt zich of deze kortgestraften steeds even vlot bereid gevonden worden om een residentiële opname aan te gaan.

De oorspronkelijke vrees dat heel wat gedetineerden een drugprobleem zouden simuleren om zodoende vroeger vrijgesteld te worden en er daarenboven "goedkoper" vanaf te komen met een ambulante behandeling, werd niet bewaarheid. De praktijk leert immers dat weinigen op de maatregel ingaan bij gebrek aan motivatie, mogelijkerwijze omdat het P.S.D.-advies dikwijls een residentiële opname luidt. Desondanks weten we dat herval in middelengebruik bij drugverslaafden een veel voorkomend gegeven is en een belangrijke struikelblok vormt bij hun reïntegratie.

3.4. De voorlopige invrijheidstelling van seksuele delinquenten⁹

Voor de seksuele delictplegers op minderjarigen – veroordeeld wegens aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, bederf van de jeugd en prostitutie en openbare zedenschennis: artikelen 372 tot 386ter Sw. – welke vanaf een straf totaal (effectieve straffen) van meer dan één jaar tot en met drie jaar werden veroordeeld, dient zowel een gespecialiseerd advies te worden opgesteld als een verplichte begeleiding bij een voorlopige invrijheidstelling te worden opgelegd. Deze condities gelden vanzelfsprekend ook voor de seksuele delinquenten die veroordeeld zijn tot een

7. M.O. 1706/XIX 20 december 1999 betreffende de voorlopige invrijheidstelling – vervangende gevangenisstraf.

8. M.O. 1710/XIX 29 februari 2000 met betrekking tot de voorlopige invrijheidstelling van bepaalde drugsverslaafde veroordeelden met het oog op aangepaste behandeling en/of begeleiding.

9. Wet van 13 april 1995 inzake het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de Vlaamse gemeenschap betreffende de begeleiding en behandeling van seksueel delinquenten. B.S. 11 september 1999, M.O. 1695 26 februari 1999 en M.O. 1697 6 april 1999 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling.

effectieve gevangenisstraf van meer dan drie jaar en dan zowel op minder- als op meerderjarigen indien de feiten aanranding van de eerbaarheid of verkrachting betreffen (er is enkel een gespecialiseerd advies vereist en zo nodig geacht een begeleiding bij veroordelingen inzake bederf van de jeugd, prostitutie en openbare zedenschennis), alsook voor geïnterneerde seksuele delictplegers op minderjarigen.

Eigenlijk worden even hoge eisen aan de rapportage gesteld als bij de procedure van de voorwaardelijke invrijheidstelling, met dit verschil dat weerom de tijd om dit te doen beperkt is gezien het kortgestraften betreft. Zeker als iemand al een hele periode voorarrest heeft uitgezeten of nog van een andere strafinrichting getransfereerd dient te worden naar één van de pilootprojecten seksuele delinquenten, zijnde de strafinrichtingen van Hoogstraten, Brugge, Leuven-Centraal en recent ook St.-Gillis en Vorst¹⁰ voor wat veroordeelde plegers betreft en de strafinrichtingen van Merksplas en Vorst met betrekking tot geïnterneerde plegers.

Voor seksuele delinquenten veroordeeld tot een gevangenisstraf van maximum drie jaar bestaat de mogelijkheid hetzij via de Dienst Individuele Gevallen hetzij via de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling de gevraagde vrijheid voor te stellen. Eerstgenoemde procedure biedt geen garanties naar tijdsduur, terwijl deze bij de tweede wel is vastgelegd. Bovendien bestaat bij de tweede procedure de mogelijkheid tot een tegensprekelijk debat wat gezien het toekennen van specifieke condities inzake therapie, woonplaats en contact met slachtoffers en/of kinderen een voordeel biedt.

Er worden hoge eisen aan zowel P.S.D. als aan de seksuele delictplegers gesteld. Wat de P.S.D. betreft situeren deze eisen zich op het vlak van een uitgebreide rapportage, pretherapie en doorverwijzing naar een daderhulpcentrum zodat de vrijstelling pas na enige tijd kan voorgesteld worden. T.a.v. de seksuele delinquent worden hoge verwachtingen gekoesterd in termen van bereidheid over zijn delict te spreken, dit te problematiseren en er een behandeling – desnoods residentiële en soms geografisch veraf gelegen van de eigen thuisomgeving – te aanvaarden. Deze vereisten werken dikwijls moedeloosheid in de hand en doen sommige plegers resoluut voor strafeinde kiezen.

Bij deze categorie gedetineerden speelt (net zoals bij het onderzoek van beklagden) massale

ontkenning van de feiten en/of van het probleem op seksueel gebied een belangrijke rol, vandaar het belang van de pretherapie. Hierin wordt gepoogd de pleger de feitelijkheid – al is het minimaal – te erkennen en het problematisch karakter van dit gedrag onder ogen te willen zien (d.m.v. het bevorderen van probleeminzicht dient de motivatie om aan zichzelf te werken gestimuleerd te worden). Wanneer een pleger blijft vasthouden aan zijn overtuiging dat er niets gebeurd is, het een complot vanwege bijvoorbeeld andere familieleden betrof en dat omwille van het bekomen van voordelen én/of de persoon vindt dat hij het recht heeft om zijn kind of een vrouw te verkrachten wanneer hij daar zin in heeft, staat de P.S.D. voor een probleem inzake behandelbaarheid. Zelfs indien de gedetineerde zich akkoord blijft verklaren met een behandelingsvoorstel valt er – gezien deze hardnekkige houding – weinig te behandelen, noch te veranderen. Soms zelfs aanvaarden seksuele delictplegers een behandeling om hun onschuld te willen bewijzen.

De uitwerking van de reclassering verloopt niet steeds even rimpelloos:

- Volgens het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de Vlaamse gemeenschap¹¹ (dit geldt enkel voor de ambulante centra) dient een seksuele delictpleger in een specifieke centrum voor daderhulp behandeld te worden. Voor veroordeelde plegers op minderjarigen is dit een C.G.G.Z. (Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg) en zijn er meestal een tweetal per provincie daartoe erkend.

Indien een residentiële behandeling zich opdringt, dan zijn er voor het Vlaamse landsgedeelte tot op heden slechts drie voorzieningen beschikbaar: F.I.D.E.S. (Forensisch Initiatief voor Deviante Seksualiteit) te Beernem, psychiatrisch centrum Ziekeren te St.-Truiden en psychiatrisch centrum St.-Lucia te St.-Niklaas. Voor de residentiële voorzieningen is er (nog) geen samenwerkingsakkoord voorzien. Soms vergt het volgen van dergelijke behandeling naast het motivationele aspect ook een behoorlijke investering door de verplaatsing hetzij vanwege de pleger indien hij op ambulante consultatie gaat, hetzij vanwege de familie en kennissen wanneer de pleger in een residentiële setting opgenomen wordt en zij hem wensen te bezoeken.

10. M. VANDENBROUCKE, "Behandeling van seksuele delinquenten in penitentiaal milieu" in C. DILLEN en P. COSYNS (red.), *Behandeling van seksuele delinquenten in België*, Leuven, Garant, 2000, 107.

11. Wet van 4 mei 1999 inzake het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de Vlaamse gemeenschap betreffende de begeleiding en behandeling van seksueel delinquenten, B.S. 11 september 1999.

- Ook de wens van het slachtoffer die door de Dienst Slachtofferonthaal bij het parket kenbaar wordt gemaakt, heeft een invloed. Jammer genoeg gebeurt deze terugkoppeling, via de slachtofferfiche, actueel pas nadat het uitwerken van de reclassering opgestart is. We bemerken dat in sommige gevallen de reclasering dient bijgestuurd te worden omwille van de verzuchtingen van de slachtoffers of – en dit is erger – het reclasseringsplan volledig in duigen valt. Indien bijvoorbeeld de Dienst Individuele Gevallen of de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling ingaat op de eis of wens van het slachtoffer dat de dader zich niet meer in dezelfde gemeente mag (gaan) vestigen, maar de pleger er wel zijn woont, job, familie en vrienden heeft, dan is het niet steeds vanzelfsprekend een compromis te bewerkstelligen. Soms valt het wel eens voor dat de pleger met veel tegenzin beslist te verhuizen of afziet van een vervroegde invrijheidstelling en strafeinde prefeert.
- Veelal leeft de illusie dat dader en slachtoffer vreemden voor elkaar zijn, daar waar – zeker bij seksuele delinquenten – heel wat intrafamiliale feiten of feiten tussen bekenden aan de orde zijn. Intervenieren in het gezin stelt echter op velerlei vlakken problemen:

- 1) Dikwijls volgt een plaatsing van het slachtoffer en ondergaat het hierdoor een secundaire victimisatie: het kind werd niet alleen slachtoffer van de feiten vanwege de dader, daarnaast voelt het zich opnieuw gedupeerde omdat het ervaart dat het na de bekendmaking van het misbruik “weggestuurd” wordt;
- 2) Indien de pleger terug naar het gezin gaat waar het slachtoffer nog steeds verblijft, welk effect zal dit op beide partijen hebben? Wat gebeurt er dan met het slachtoffer?;
- 3) Omwille van de artificiële scheidingslijn tussen dader en slachtoffer als zijnde vreemden voor elkaar, wordt vaak veronachtzaamd dat contact tussen beide partijen nog gewenst is, maar de uitoefening van de controle op dit contact moeilijk gerealiseerd kan worden. Het kind heeft meestal klacht neergelegd of laten neerleggen omdat het wou dat het misbruik stopte, in enkele gevallen blijft echter nog steeds de wens om bijvoorbeeld de vader te blijven zien omdat het kind nog positieve gevoelens tegenover hem koestert;
- 4) Bij incestueuze feiten of indien de pleger een nieuwe partner met kinderen ontmoet, stelt zich tevens de vraag naar de bescher-

ming van de andere kinderen in het gezin. Ook het risico op herval in een extrafamiliale context dient ingeschat te worden. Deze laatste mogelijke evolutie wordt soms al te vaak over het hoofd gezien.

- Tussen de verschillende externe behandelingsdiensten – al dan niet residentieel – bestaan ook opvallende verschillen in behandelingsaanbod en exclusiecriteria. Regionale verschillen zorgen ervoor dat sommige plegers wel beroep kunnen doen op laagdrempelige centra terwijl anderen “pech” hebben dat ze in hun dichtst bijzijnd referentiecentrum geweigerd worden. We opperen hierbij de bedenking of dergelijke centra enerzijds wel zo laagdrempelig behoren te zijn dat bijvoorbeeld de behandeling van algeheel ontkenners een al te hoge recidivekans inhoudt en anderzijds sommige centra al te hoge eisen qua exclusiecriteria stellen. Sowieso blijven we vaststellen dat specifieke behandelingsprogramma’s voor zwakbegaafden en analfabeten tot op heden quasi onbestaande zijn, terwijl deze groep plegers een behoorlijk deel van de populatie gedetineerden (zowel veroordeelden als geïnterneerden) uitmaakt.

3.5. De voorwaardelijke invrijheidstelling¹²

De rol van de P.S.D. bij de voorwaardelijke invrijheidstelling, dus t.a.v. gedetineerden met een effectieve gevangenisstraf van méér dan drie jaar, behelst weerom:

- zowel begeleiding om bij te dragen aan een humane detentie, de opvang in crisissituaties en het onderzoeken van mogelijkheden tot behandeling;
- als adviesverlening niet enkel m.b.t. die voorwaardelijke invrijheidstelling, maar óók inzake (en dit geldt tevens voor veroordeelden tot een effectieve gevangenisstraf tot en met drie jaar en geïnterneerden) uitgangsperrmissies, penitentiaire verlopen en halve vrijheden;
- alsook het uitwerken van de reclassering.

In tegenstelling tot de vroegere procedure wordt onder de nieuwe wetgeving veel meer verantwoordelijkheid voor het uitwerken van de reclassering aan de gedetineerde toevertrouwd. Concreet dient deze laatste een reclasseringsplan aan de P.S.D. voor te leggen waaruit zijn bereidheid tot reïntegratie blijkt.

12. Wet van 5 maart 1998, B.S. 2 april 1998, M.O. 1695 26 februari 1999 en M.O. 1697 6 april 1999 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling

De contra-indicaties die een ernstig risico voor de maatschappij inhouden, dienen onderzocht te worden, namelijk:

- 1) de mogelijkheid tot reclassering van de veroordeelde;
- 2) zijn persoonlijkheid;
- 3) zijn detentiegedrag;
- 4) het recidiverisico, het plegen van nieuwe strafbare feiten;
- 5) zijn houding t.o.v. zijn eventuele slachtoffers.

1) Reclasseringsmogelijkheden

In het kader van de bespreking inzake de seksuele delinquenten onder de procedure van de voorlopige invrijheidstelling werd hierop reeds uitgebreid ingegaan. Andere veel voorkomende problemen betreffen:

- de soms moeilijke integratie in het arbeidscircuit en dit zowel omwille van het strafrechtelijk verleden alsook wegens de veelal beperkte kwalificaties en referenties;
- het gebrek aan een intrinsieke motivatie om aan hun problematiek te werken: zij het agressie, alcohol- en drugverslaving, psychiatrische problematiek, etc...

2) Persoonlijkheid

Gedetineerden staan meestal heel defensief tegenover een persoonlijkheidsonderzoek. Velen houden een zekere façade op en weinigen laten introspectie toe, het onder ogen willen zien van hun problematiek vergt dan nog veel méér bereidwilligheid. Zoals reeds aangehaald geeft een duidelijk beeld van de persoonlijkheid dan nog niet steeds de garantie dat er ook verandering mogelijk is of gewenst wordt. Omdat een persoon ingebed zit in zijn sociaal milieu (waarmee hij in wisselwerking zijn identiteit en levenswijze opgebouwd heeft), is verandering niet steeds vanzelfsprekend, zelfs een berucht imago behoort daartoe, want wat als een gedetineerde – eens veranderd tot een “modelburger” – niet meer voldoet aan de geldende regels, normen en waarden van het milieu waar hij is opgegroeid of zal vertoeven? Allochtonen vertonen in hun gedrag ook de invloeden van hun cultuur waarmee bij het uitwerken van het advies en de reclassering soms te weinig rekening gehouden wordt.

3) Detentiegedrag

Het detentiegedrag is niet steeds een goede parameter voor het toekomstige gedrag of het recidiverisico. Vele seksuele delinquenten zijn

ware “voorbeeldgedetineerden” op disciplinair gebied, maar dit aspect biedt weinig garanties naar het voorspellen van hervat.

Het lijkt erop alsof het tuchtrekime in de straf-inrichting vooral die personen sanctioneert die ook buiten de gevangismuren voornamelijk impulsief gedrag stelden, maar het geen vat heeft op vele anderen. Zo slagen bepaalde gedetineerden erin quasi onopvallend hun detentie door te brengen en krijgt het gevangenispersoneel weinig hoogte van hen.

4) Recidiverisico

Een advies uitbrengen inzake de prognose is niet vanzelfsprekend, toch wordt wat dit aspect betreft – soms te veel – van de P.S.D. verwacht. Zekerheden kunnen immers niet geboden worden, alleen al omdat het voorspellingen aangaande het gedrag van mensen betreft, welke dan nog in interactie met hun omgeving staan en daardoor beïnvloed worden. Bovendien is korte termijn denken en onmiddellijke behoeftebevrediging zo eigen aan een deel van deze populatie, dat hervat nooit veraf is. Tevens stelt zich het probleem van de overgangen tussen het justitieel apparaat, het zorgcircuit en/of het zelfstandig leven. Deze zijn soms abrupt en/of soms te weinig op elkaar afgestemd. Van zodra een gedetineerde het op velerlei gebieden goed doet en voor een voorwaardelijke invrijheidstelling voorgesteld wordt, dient hij dan nog minstens drie maanden te wachten om eventueel vrijgesteld te worden. De onzekerheid die het wachten en de procedure (omwille van de verschillende advies- en beslissingsinstanties) met zich brengt, werkt soms erg nefast op de gedetineerde.

5) Houding t.o.v. de slachtoffers

Op enkele knelpunten werd reeds uitgebreid ingegaan onder de hoofding van de seksuele delictplegers bij de procedure van de voorlopige invrijheidstelling. We beperken ons ertoe vast te stellen dat bij agressieve persoonsdelicten de slachtofferempathie van de pleger dikwijls gering is en bij plegers van vermogensdelicten de gehele slachtofferdimensie veelal totaal afwezig lijkt.

3.6. Veroordeelden die tevens tot een probatiemaatregel werden veroordeeld

Het afstemmen van een vervroegde invrijheidstelling op de probatievoorwaarden doorkruist soms een onafhankelijk advies en doorverwijzing vanwege de P.S.D. Logischerwijze wordt

door de P.S.D. gepoogd om de voorwaarden van een voorlopige of een voorwaardelijke invrijheidstelling te laten aansluiten op de probatievoorwaarden. Toch kan zij moeilijk een onafhankelijk advies geven indien de beslissing reeds op voorhand en door een rechter gestuurd wordt. Dit probleem stelt zich vooral indien de P.S.D. tot een ander advies komt. Tevens gebeurt het dat een gedetineerde vóór zijn detentie reeds een behandeling onder probatie genoot zodat de gedetineerde met nog meer overtuiging kan stellen dat hij behandeling net wel of net niet haalbaar acht. Betreffende de seksuele delictplegers op minderjarigen stelt zich het probleem dat vele van de vooraf gestarte therapieën onder de probatiemaatregel bij een C.G.S.O. (Centrum voor Geboortenregeling en Seksuele Opvoeding) of een Centrum Algemeen Welzijnswerk plaats vond. Eens veroordeeld en gedetineerd dient de doorverwijzing – conform het samenwerkingsakkoord – echter naar een C.G.G.Z. (Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg) te gebeuren. Als oplossing kan dan hetzij het referentiecentrum daderhulp (C.G.G.Z. voor veroordeelden) bereid worden gevonden de supervisie voor deze therapie op zich te nemen, hetzij deze behandeling verstrekken (overnemen) met het onbehagen langs de kant van de pleger dat hij nog maar eens bij een andere hulpverlener zijn verhaal moet doen terwijl hij bijvoorbeeld reeds heel wat vertrouwen in de vorige hulpverlener had gesteld en zelfs vooruitgang had geboekt.

4. ELEKTRONISCH TOEZICHT¹³

Bij definitief veroordeelden van Belgische nationaliteit of met een geldige verblijfsvergunning kan elektronisch toezicht, behoudens enkele uitzonderingen en mits inachtneming van een bepaalde detentieduur, voorgesteld worden. Het elektronisch toezicht is een vorm van uitvoering van een vrijheidsbenemende straf waarbij gebruik wordt gemaakt van elektronische middelen om gedurende een bepaalde termijn de aanwezigheid van de onder elektronisch toezicht gestelde gedetineerde op vooraf met hem overeengekomen plaatsen en tijdstippen na te gaan.

De P.S.D. van de strafinrichting waar de gedetineerde verblijft, gaat na of er zich contra-indicaties stellen, of elektronisch toezicht haalbaar en wenselijk is en specificeert de activiteiten van psychosociale en/of professionele aard die het later op te stellen dag- en bewakingsschema tijdens het elektronisch toezicht zullen uitmaken.

Tot voor kort kende het elektronisch toezicht slechts een zeer geringe toepassing en was deze als proefproject geografisch gelimiteerd tot het gerechtelijk arrondissement Brussel, Nijvel en Leuven. We stellen vast dat weinig gedetineerden aan de voorwaarden voldoen: zo worden in de praktijk o.a. drughandelaars, seksueel delinquenten, maar ook soms harddruggebruikers en personen met een agressieproblematiek uitgesloten. Daarentegen komen bijvoorbeeld gedetineerden die veroordeeld werden wegens oplichting dikwijls wél in aanmerking, hoewel we ons niet van de bedenking kunnen ontdoen dat het even plausibel is dat zij vanuit hun thuisomgeving evenzeer hun criminele activiteiten verder kunnen zetten.

Deze maatregel werd inmiddels tot het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Vlaams en Waals Brabant uitgebreid. Verhoopt wordt dat tegen eind 2001 zo'n 300 gedetineerden onder het stelsel van het elektronisch toezicht zouden resulteren. Zolang de condities dezelfde blijven, vrezen we echter dat dit aantal wat te hoog gegrepen zal zijn.

5. "ONGESTOORD BEZOEK"¹⁴

Voor wat het Vlaamse landsgedeelte betreft ging in de strafinrichtingen van Gent en Brugge een pilootproject "ongestoord bezoek" door. Sinds 1 september 2000 werd dit tot alle strafinrichtingen uitgebreid.

Voor wat de tussenkomst van de P.S.D. betreft, verloopt de procedure als volgt: de aanvraag van de gedetineerde wordt door de directie aan de P.S.D. voorgelegd die dan over de mogelijkheid beschikt om bijkomende nuttige informatie door te geven, inzonderheid bij seksuele delictplegers en bij die gedetineerden waarvan de persoonlijkheid een tegenaanwijzing vormt voor de toekenning van ongestoord bezoek.

6. BESLUIT

Bij de tussenkomsten van de psychosociale dienst in de opgesomde straffen en maatregelen stellen er zich diverse knelpunten betreffende een efficiënte realisatie van het door genoemde dienst beoogde opzet, namelijk de maatschappelijke reïntegratie van gedetineerden.

Bovendien roept de uitbreiding van het takenpakket en de invloed van deze dienst, in hoofdzakelijk de strafuitvoering, vragen op wat haar

13. M.O. 1720 13 oktober 2000 betreffende de regelgeving inzake elektronisch toezicht als modaliteit van strafuitvoering.

14. M.O. 1715 5 juli 2000 met betrekking tot de bescherming van de affectieve relaties van de gedetineerden en hun omgeving.

positie betreft. Hieraan ligt een mogelijke rolverwarring tussen begeleiden en advies verlenen ten grondslag. Tot slot stellen we vast dat de adviesverlening van deze dienst veel meer omvat dan enkel een feitenbespreking en een persoonlijkheidsonderzoek, maar soms als een verregaande bemoeienis op verschillende levensdomeinen van gedetineerden ervaren kan worden. Ook bij het uit te werken reclasseringsplan dat eveneens door deze dienst geëvalueerd

wordt, bestaat het gevaar als dienst al te zeer paternalistisch op te treden.

Katelijne SEYNNAEVE
Licentiaat in de psychologie en criminologie.
Ze werkte voordien als psychologe in het
Penitentiair Complex te Brugge en is
nu werkzaam op de Dienst Individuele Gevallen van het Directoraat-generaal Strafinrichtingen.